

Докладът е публикуван и се цитира като:

Бояджиева-Делева, Е. (2015) Вербални паметови способности при деца с дизартрия. - В: *Сборник доклади „Психологията - традиции и перспективи“*, том I под ред. И. Асенова и кол., стр. 210-215, III Научна конференция с международно участие, ЮЗУ „Неофит Рилски“, Благоевград съвместно с Аристотелов университет, Солун; 31 октомври – 1 ноември 2015г., Благоевград

ВЕРБАЛНИ ПАМЕТОВИ СПОСОБНОСТИ ПРИ ДЕЦА С ДИЗАРТРИЯ

Елена Бояджиева-Делева

Катедра „Специална педагогика и логопедия“

СУ, ФНПП

elko_del@abv.bg

Резюме: Статията се фокусира над резултатите от изследването на паметовите способности, представляващо част от по-мащабно изследване и сравнение на езиковото и когнитивното функциониране при детска церебрална парализа (ДЦП) и дизартрия. Обект на изследването са 5-7-годишни деца с различна форма на ДЦП и различна степен на изразеност на детска смесена дизартрия (ДСД), без съпътстващи сензорни и интелектуални нарушения и без изявена епилептична симптоматика. Предмет на изследването са равнищата на когнитивно и езиково функциониране, представени от области памет, мислене, фонология, морфология и синтаксис. На анализ и сравнение се подлагат способностите за слухово и зрительно узнаване на вербален материал, като се подчертава значението на паметовата система за езиковото овладяване и употреба както при типично, така и при нарушено развитие.

Abstract: The article focuses on the results from memory testing, which is part of a common research and comparison of language and cognitive functioning of children with cerebral palsy (CP) and dysarthria. The object of the experiment are 5-7-year old children with different type of CP and different extent of dysarthria (DD, Developmental Dysarthria), without any sensory or intellectual disabilities and without epileptiform discharges. The subjects of the experiment are language and cognitive functioning levels, represented by memory, thinking, phonology, morphology and syntax abilities. Memory abilities of visual and auditory recognition of verbal stimuli are analyzed in detail, underlining the importance of memory system for language acquisition and use in typical as well as in disordered development.

Ключови думи: детска церебрална парализа (ДЦП), детска смесена дизартрия (ДСД), памет.

Дизартрията е неврогенно, цялостно говорно нарушение, засягащо всички звена на говорния механизъм и координацията между тях. Дизартрията в детска възраст е почти задължително част от общия синдром на детска церебрална парализа (ДЦП). Парализите и парезите в областта на шията, лицето и оралната област оформят според изразеността си клиничната картина на дизартрията, демонстрираща се в нарушения на говорното дишане, фонацията, артикулацията, резонанаса и прозодиката. Прието е

дизартрията в детска възраст да се означава с термина детска смесена дизартрия (ДСД), който в най-голяма степен отговаря на клиничното описание на нарушението.

Детето с дизартрия се намира в неблагоприятна за говорното, езиковото и когнитивното си развитие ситуация, в която играят роля множество негативни фактори:

- церебралното увреждане, различно по тип, форма и степен на изразеност;

- произлизащите от ДЦП състояния, засягащи костно-мускулната система, растежа и развитието на тялото, вегетативната нервна система, храносмилателната система и др.

- наличието на епилептична симптоматика и честотата ѝ;

- ранните нарушения на оромоториката и храненето;

- интелектуалните и сензорните дефицити, значително вариращи по степен на изразеност при всяко дете;

- затрудненият достъп до заобикалящата среда и произлизащите от това ограничения в развитието на предметно-манипулативната дейност, съвместното внимание, познавателните и комуникативните способности;

- социалната депривация.

ДСД е едно от най-добре проучените нарушения от гледна точка на етиологични фактори, патогенеза и говорна симптоматика. Това, което предизвиква интерес и се оказва недостатъчно изследвано, са езиковите и когнитивните способности на децата с дизартрия. Пред подобно проучване стоят редица трудности:

- необходимостта да се изключи прякото влияние на съпътстващите интелектуални и сензорни дефицити върху езиковото и когнитивното развитие;

- отчитането на влиянието на предметно-манипулативните ограничения и на достъпа до средата на детето с церебрална парализа върху езиковото и познавателното развитие;

- отчитането на връзката между двигателните (фонетични) и езиковите (фонологични) аспекти в овладяването на говора и езика – в норма и при дизартрия;

- нуждата да се определи характерът на регистрираното езиково нарушение – специфично или вторично, само забавено или и нарушено, при липсващи други освен церебралната парализа негативни предпоставки;

- вземане под внимание на връзката между когнитивното и езиковото развитие и непълноценното разгръщане на когнитивни предпоставки за развитие на език при деца с тежки нарушения.

Когнитивните предпоставки са едни от най-важните за развитието на езика и комуникацията като цяло. Когнитивното развитие подготвя усвояването на понятия, които са основа на езиковите значения [15]. Езиковата онтогенеза се осъществява успоредно с познавателната, като неделима част от взаимодействието между детето и средата. Предвид

очертаната връзка между ДЦП и ДСД като между първично и вторично нарушение е важно да се отбележи, че формирането на когнитивните предпоставки за езиково овладяване при децата с дизартрия е под влиянието на вече изброените неблагоприятни фактори.

Състоянието на паметта е от голямо значение както за развитието на езика, така и за формиране на способността за учене. Тя е онази система, която има ръководеща роля по време на ранните етапи на езиковото овладяване по отношение на процесите на имитация. Детето започва подражателната си езикова активност благодарение на запечатаните в паметта схеми (слухови и кинестетични) на фонемите от овладявания език, които служат като опора за обратната връзка и самоконтрола над продукцията. Паметта е непосредствено свързана с фонологичното, семантичното и прагматичното развитие. Паметовите механизми осигуряват семантичното кодиране на равнище звук [12], съхранението на значението на думите и символите, техните референти, правилата и алгоритмите за манипулиране, отнасящи се до тях, значението на събитията и изказванията, съхранението на скриптовете – цели ситуации, извадени от контекста, оформящи концептуалната база за семантичното развитие и общите правила за общуване, въз основа на които се разгръща и прагматичното развитие [3, 10, 17]. В паметовата система се пазят и умствените процеси при използване на познанието (за вземане на решение, разсъждение и т.н.). Във функционирането на паметта в голяма степен участват и останалите когнитивни процеси. Нейни източници са възприятието, цялата мисловна дейност, въображението, емоциите и действието [3, 6].

При децата с дизартрия, в резултат на сложната структура от неврологични и психични нарушения, характерни за ДЦП, се наблюдава не само забавен темп на психичното развитие като цяло, но и неравномерно формиране на отделните психични функции [7]. Възниква синдром на специфични нарушения на познавателната дейност, който се характеризира със своеобразност, нееднородност и дисхармоничност, преобладаване на нарушението в едно или друго звено на психичната дейност, както и по-голяма съхраненост на едни функции спрямо други [5, 16]. По данни от специализираната литература, при децата с дизартрия паметта е с ограничен обем, слаб логичен компонент, затруднено запаметяване [4, 9, 11, 13, 14]. Установява се, че значителните паметови отклонения при децата с дизартрия се обясняват главно с нарушения на активното внимание [8], както и че е по-развито механичното, отколкото смисловото запаметяване [2].

В този доклад се представят резултатите от изследването на паметта, представляващо част от по-общо изследване, чиято цел е да определи и да съпостави равнищата на достигнато езиково и когнитивно развитие на 5-7-годишни деца със смесена дизартрия.

Контингент на изследването са 60 деца на възраст 5-7 години, разпределени равномерно в експериментална и контролна групи (ЕГ и КГ). В ЕГ попадат момчета и момичета (в съотношение 2:1) с различна форма на

ДЦП, различна степен на изразеност на ДСД, без съпътстващи интелектуални и сензорни нарушения и без изявена епилептична симптоматика. Всички ИЛ от ЕГ имат смесена дизартрия, изявена в пет степени – скрита, лека, умерена и тежка, според класификацията на А. Tardier [7]. Според степента на изразеност на ДСД ИЛ в ЕГ се разпределят по следния начин: с лека степен – 15 ИЛ, (8 момчета и 7 момичета); със скрита дизартрия – 6 ИЛ (5 момчета и 1 момиче); с умерена степен – 5 ИЛ (3 момчета и 2 момичета); с тежка степен – 4 ИЛ (само момчета).

Методите за изследването на паметовите способности включват два субтеста, насочени към процеса на узнаване на вербален материал в две модалности – слухова и зрителна [1]. Допълнително със субтеста за слухово узнаване се оценява и обема на слуховата памет. Оценяването е количествено, на базата на изчисляване на коефициенти за узнаване и за обем с максимална стойност 1 по формула [1]. Получените стойности с цел сравнимост се приравняват към точкови интервали от 0 до 3т., като максималната обща стойност на цялата проба за памет е 6т.

Средните балове и процентните им изражения, получени като резултати за ЕГ и КГ и съотнесени спрямо максималната стойност на всеки субтест показват, че узнаването има по-добро развитие от паметовия обем (ЕГ – 68,6% за узнаване, 62% за обем; КГ – 84,3% за узнаване, 78,6% за обем). Получените резултати (в проценти спрямо максималната стойност за всеки субтест) и за двата субтеста следват степените на ДСД: най-високите стойности са в групите на скритата дизартрия и леката степен (77,6% за узнаване, лека степен; 72,3% за обем, скрита ДСД), а най-ниските – при тежката степен (41,6% за узнаване и 33,3% за обем). При всички подгрупи по-добрите резултати са от субтеста за узнаване. Предполага се, че децата с по-лека степен на нарушението ще покажат по-високи стойности на резултатите за всички проби. Парадоксално, но по параметър узнаване децата с лека степен получават по-високи резултати от децата със скрита дизартрия. Едно от вероятните обяснения е, че децата с по-сериозното говорно нарушение са били обект на по-задълбочена и по-ранна комплексна терапия, благодарение на която са успели да компенсират в по-голяма степен дефицитите на съответните равнища. По признак пол, получените резултати за ЕГ (в проценти спрямо максималната стойност на субтеста) показват, че момчетата имат по-добро паметово развитие от момичетата в рамките на изследвания възрастов период (момчета: узнаване – 70%; обем – 63,3%; момичета: узнаване – 66,7%; обем – 60%). Като цяло, стойностите попадат в интервала 60-70%, което показва сравнително ниски равнища на развитие на изследваните паметови параметри.

В качествен план, допусканията от ЕГ грешки са предимно пропускане на стимулна дума и по-рядко добавяне на дума, съответно посочване на различна картинка (изобразяваща дума със сходна функция, например *кола* вместо *колело*, или със сходен външен вид – *коте* вместо *зайче*). По-трудната

от двете проби е тази за обем на слуховата памет и слухово узнаване, докато при зрителното узнаване затрудненията са значително по-малко.

Въз основа на получените резултати може да се предположи, че дефицитите в изследваните паметови параметри при деца с дизартрия са допълнителна пречка пред езиковото и общото им познавателно развитие.

1. Батоева, Д., Т. Попов, Е. Драголова (2006), Педагогическа и психологическа диагностика, София: Аскони-издат.
2. Василенко, Н. А. (1980), Психопатологическая характеристика учащихся с церебральным параличом, сп. *Дефектология*, №1, с. 12-13.
3. Витанова, Н. (2001), Методи за изследване на социалното и когнитивното развитие на детето, София: УИ Св. Кл. Охридски.
4. Ипполитова, М. В. (1980), Характеристика состава учащихся школ-интернатов для детей с последствиями полиомиелита и церебральными параличами, сп. *Дефектология*, №5, с. 46-50.
5. Лалаева, Р. И. (2005), Взаимосвязь в развитии интеллекта и языковой способности у детей при нормальном и нарушенном онтогенезе, *Логопедия*, 1 (7), с. 5-11.
6. Леви, Л. (2005), Когнитивна психология, София: Парадигма.
7. Лузанова, С. В. (2008), История изучения детского церебрального паралича, *Логопедия сегодня*, 2 (20), с. 26-33.
8. Мартынова, Р. И., (1997), Сравнительная характеристика детей, страдающих легкими формами дизартрий и функциональной дислалией, В: Волкова, Л. С., В. И. Селиверстов, ред., Хрестоматия по логопедии, том I, Москва, Владос, с. 214-217.
9. Мастюкова, Е. М. (1973), О развитии познавательной деятельности у детей с церебральными параличами, сп. *Дефектология*, №6, с. 24-29.
10. Минчева, Н. (2000), Психологически особености на познавателното и личностовото развитие през средното детство, В: Минчев, Б. ред., Ръководство за изследване на детето, I част, София, Веда-Словена – ЖГ, с. 14-47.
11. Петров, И. (1990), Краткотрайна памет на деца с церебрална парализа, В: Петров, И., съст., под ред. Ст. Мутафов, *Психолого-педагогически и медико-педагогически проблеми на оздравителните, санаториалните и болничните училища*, сборник доклади от Четвърта юбилейна научно-практическа конференция по дефектология (проблеми на соматопедията), София, с. 55-74.
12. Пиръов, Г (2000), Проблеми на когнитивната психология. Учене, мислене, интелигентност, София: акад. изд. Проф. Марин Дринов.
13. Раменская, О. Л. (2011), О нарушениях памяти у детей старшего дошкольного возраста, страдающих детским церебральным параличом, В: Лалаева, Р. И., С. Н. Шаховская, ред., *Логопатопсихология*, Москва: Гуманитар. изд. центр ВЛАДОС, с. 345-346.
14. Симонова, Н. В. (2011), Особенности познавательной деятельности детей с церебральными параличами в дошкольном возрасте, В: Лалаева, Р. И., С. Н. Шаховская, ред., *Логопатопсихология*, Москва: Гуманитар. изд. центр ВЛАДОС.
15. Стоянова, Ю., и кол. (2010), Диагностика и превенция на езика 3-4 (Д.П.Е. 3-4), София, ЛЦ Ромел.
16. Beckung, E., G. Hagberg (2002), Neuroimpairments, activity limitations, and participation restrictions in children with cerebral palsy, *Developmental Medicine & Child Neurology*, 44: 309-316.
17. Owens, R. JR. (1998), *Language Development: An Introduction*, 2d ed., New York.

Елена Кирилова Бояджиева-Делева, ас. д-р, Софийски Университет, ФНПП,
София 1575, бул. „Шипченски проход“ 69А, сл.тел. 02/9706-230, моб.тел.
0887-204-765, e-mail: elko_del@abv.bg